

VASCO DA GAMA

(yaklaşık 1460-1524)

Vasco da Gama, Avrupa'dan Hindistan'a Afrika kıyılarından dolaşarak doğrudan ulaşılmasını sağlayan deniz yolunu bulan Portekizli kaşiftir.

Portekizliler böyle bir yolu prens Gemici Henry (1394-1460) zamanından beri aramaktaydılar. 1488'de Bartolomeau Dias başkanlığında Portekizli bir keşif heyeti, Afrika'nın güney ucundaki Ümit Burnu'nu dolaşarak Portekiz'e dönmüştü. Kazanılan bu başarıdan sonra, Portekiz kralı, Hindistan'a bir deniz yolu bulmak için yapılan uzun araştırmaların da başarıyla sonuçlanmasının yakın olduğunu anladı. Ancak, Hindistan seferi, çeşitli nedenlerle ertelendikten sonra ancak 1497'de başlatılabildi. Kral, keşif heyetine başkanlık etmek üzere, 1460'ta Sines'te (Portekiz) doğmuş küçük bir aristokrati; Vasco da Gama'yı atadı.

Da Gama, emrindeki dört gemisi ve aralarında Arapça konuşan tercümanların da bulunduğu 170 kişilik mürettebatıyla 8 Temmuz 1497'de yola çıktı. Keşif heyeti önce Cape Verde adalarına yöneldi. Vasco da Gama bundan sonra Dias gibi Afrika kıyılarından dolaşmak yerine tamamen güneye gitmeyi, Atlantik'e açılmayı tercih etti. Uzun süre güneye doğru yolculuk ettikten sonra doğuya dönerek Ümit Burnu'na ulaştı. Bu rota iyi bir seçimdi, kıtanın kıyılarından dolaşmaktan daha hızlı yol alınmasını sağlıyordu, bununla birlikte daha fazla cesaret ve denizcilik yeteneği gerektiriyordu. Seçtiği rotadan dolayı, da Gama'n gemileri doksan üç gün boyunca karayı göremeden yolculuk ettiler -bu süre Kolomb'un gemilerinin denizde kalış süresinin iki buçuk mislinden fazlaydı!

Da Gama, Ümit Burnu'nu 22 Kasım'da döndü ve doğu Afrika kıyılarına yelken açtı. Kuzeye doğru yol alırken Müslümanların egemenliğinde bulunan birkaç şehirde karaya çıktı. Bu şehirlerin arasında günümüzde Kenya sınırları içinde yer alan Mombasa ve Malindi de vardı. Malindi'de, kendisine Umman Denizi ve Hindistan arasında yirmi üç gün sürecek yolculuğunda rehberlik edecek bir Hintli pilotu gemiye aldı. 20 Mayıs 1498'de, Portekiz'den ayrılışından yaklaşık on ay sonra, da Gama Güney Hindistan'ın en önemli ticaret merkezi olan Calicut'a vardı. Kalikut'un Hindu hükümdarı "Zamorin", da Gama'yı önce iyi karşıladı. Ancak, Gama'nın kendisine hediye olarak sunduğu ucuz mallar kendisinde kısa süre sonra hayal kırıklığı yarattı. Buna Hint okyanusundaki ticaret yollarını daha önce elinde tutan Müslüman tüccarların düşmanca tutumu da eklenmesi, da Gama'nın Zamorinle bir ticaret anlaşması imzalanmasını engelledi. Yine de, da Gama, Ağustos ayında Kalikut'tan ayrılırken, gemisinde hükümdarına gösterebileceği, bol miktarda baharat ve birkaç Hintli vardı.

Eve dönüş yolculuğu, keşif seferinden daha zorluydu. Arap denizini aşmak üç ay aldı, bu arada mürettebatın büyük bölümü iskorpit (deniz akrebi) zehirlenmesinden öldü. En sonunda sadece iki gemi sağ salim geri döndü: İlki 10 temmuz 1499'da Portekiz'e vardı, da Gama'nın içinde bulunduğu gemi de iki ay sonra limana ulaşabildi. Mürettebattan yalnızca elli beş kişi - yola çıkanların üçte birinden az bir kısmı- dönüş yolculuğu sonunda sağ kalabilmişti. Bununla birlikte, da Gama 9 Eylül 1499'da Lizbon'a geri döndüğünde, iki yıllık yolculuğunun muazzam bir başarı olduğunu hem kendisi hem de kral gayet iyi anlamışlardı.

Altı ay sonra, Portekiz kralı Pedro Alvares Cabral kumandasında artçı bir keşif heyeti yola çıkardı. Cabral Brezilya yolunu keşfederek Hindistan'a bu yolla ulaştı (Bazı tarihçiler başka Portekizli kaşiflerin bu yolu çok önceden bulmuş olabileceklerine inanırlar) ve büyük miktarda baharatla geri döndü. Fakat Cabral'ın adamlarından bazıları Kalikut'ta öldürülmüştü, Vasco da Gama suçlulara gerekli cezayı vermek üzere, yirmi gemiden oluşan bir filoyla 1502'de yeniden buraya gönderildi.

Da Gama'nın bu seferdeki davranışları son kertede acımasızdı. Hindistan açıklarında seyir halinde olan bir Arap gemisine el koydu, yükünü boşalttıktan sonra gemiyi yolcularıyla birlikte yaktı. Gemidekilerin hepsi-aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu birkaç yüz kişi-yok oldu. Kalikut'a vardığında, buyurgan bir tavırla Zamorin'den bütün Müslümanları limandan sürmesini istedi. Zamorin bu emri yerine getirmekte duraksadığı için de otuz sekiz Hindu balıkçıyı esir aldı, öldürdü, kollarını bacaklarını kesti ve sonra limanı bombardımana tuttu. Öfkesi başına vurmuş ama çaresiz Zamorin Vasco da Gama'nın isteklerini yerine getirdi. Da Gama dönüş yolunda doğu Afrika'da bazı Portekiz kolonileri kurdu.

Başardığı işler için Portekiz kralı tarafından cömertçe ödüllendirildi: Kral O'na unvanlar, arazi, maaş ve daha başka maddi ödüller verdi. Da Gama, yeni Portekiz kralı tarafından genel valiliğe atandığı 1524 yılına kadar, Hindistan'a bir daha gitmedi. Hindistan'a vardıktan birkaç ay sonra hastalandı ve aralık 1524'te burada öldü. Lizbon yakınlarında bir yere gömüldü. Da Gama evli ve yedi çocukluydu.

Vasco da Gama'nın belli başlı önemi; Avrupa'dan Hindistan ve Uzakdoğu'ya giden ve etkisi birçok ülke tarafından hissedilen deniz yolunu açmış olmasından ileri gelir.

Kısa vadede bu olayın en büyük etkisi Portekiz üzerinde görülmüştür. Doğu'ya giden yeni ticaret yolunun denetimini eline aldıktan sonra, eskiden uygar dünyanın kıyısında köşesinde kalmış olan bu fakir ülke, kısa sürede Avrupa'nın en zengin ülkelerinden biri haline geldi. Portekizliler Hint Okyanusu çevresinde hatırı sayılır bir sömürge imparatorluğu kurdular. Hindistan, Endonezya.

Madagaskar ve doğu Afrika kıyılarında ileri karakolları vardı. Bütün bunlar ellerinde bulunan Brezilya'daki topraklara ve batı Afrika'da, da Gama'nın yolculuklarından çok önce kurmaya başladıkları sömürge imparatorluğunun üzerine eklenen kazanımlardı. Portekizliler bu sömürgelerden birkaçını yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar ellerinde tutmayı başardılar.

Vasco da Gama'nın Hindistan'a yeni bir ticaret yolu açması, daha önce Hint okyanusundaki ticaret yollarını ellerinde tutan Müslüman tacirler için vahim bir geriye gidiş olmuştı. Müslüman tacirler kısa süre sonra Portekizliler tarafından yenilgiye uğratılmış ve yerlerinden edilmişlerdi. Dahası, Hindistan'dan Avrupa'ya giden kara yolları artık kullanılmaz olmuştı, çünkü deniz ulaşımı daha ucuza mal oluyordu. Bu durum doğu ticaretini daha önce denetimleri altında bulunduran Osmanlı Türklerine ve Venedik gibi İtalyan ticaret merkezlerine zarar veriyordu. Ancak, Avrupa'nın diğer ülkeleri için de Uzakdoğu'dan gelen malların eskisinden çok daha ucuz olması anlamına geliyordu.

Ancak, Vasco da Gama'nın yolculuklarının en büyük etkisi Avrupa ya da Ortadoęu üzerinde değil de Hindistan ve güneydoğu Asya üzerinde olmuştur. 1498'den önce Hindistan Avrupa'dan izole edilmiş bir ülkeydi. Hatta; Hindistan tarih boyunca kendi içine kapanmış, sadece kuzeybatıdan gelen yabana etkilere açık bir ülke olmuştı. Da Gama'nın seyahatleri Hindistan'ın deniz yolları aracılığıyla Avrupa uygarlığıyla doğrudan temas kurmasını sağladı. Avrupalıların Hindistan üzerindeki nüfuz ve güçleri, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında alt kıtanın tamamı İngiliz tacının egemenliği altına girinceye kadar, kararlı bir artış gösterdi. (Bu dönemin, tarihte Hindistan'ın tümünün aynı hükümdar tarafından yönetildiği tek dönem olduğu da belirtilebilir). Endonezya'ya gelince; önce Avrupa nüfuzuna girdi, sonra da Avrupa'nın denetimine. Bu bölge özerkliğini ancak yirminci yüzyılın ortalarında yeniden kazanabildi.

Vasco da Gama'nın karşılaştırılabileceği açıkça görülen diğer bir kişi de Kristof Kolomb'dur. Bu karşılaştırma bazı bakımlardan da Gama'nın lehine sonuçlar ortaya çıkarır, örneğin, yaptığı yolculuk çok daha etkileyiciydi. Hem mesafe hem de süre olarak Kolomb'un yolculuğundan çok daha uzundu-hatta Kolomb'un yolculuğundan üç kat daha uzun sürmüştü! Çok daha iyi bir gemicilik bilgisi gerektiriyordu. (Kolombus'un rotadan ne kadar çıkarsa çıksın, Yeni Dünyanın yanından geçip gidemezdi; oysa Gama rahatlıkla Ümit Burnu'nu görmeyip Hint Okyanusu'nda kaybolabilirdi). Dahası, Kolomb'dan farklı olarak, da Gama yolculuğun başlangıç noktasına geri dönmeyi başarmıştı.

Tabii ki Vasco da Gama'nın yeni bir dünya keşfetmediği, yalnızca Avrupalılarla üzerinde insanların yaşamakta olduğu bir bölge arasında temas sağladığı da öne sürülebilir. Ama bu önerme Kolomb için de geçerlidir.

Kolomb'un yolculukları nihai olarak batı yarımkürede var olan uygarlıklar üzerinde muazzam bir etki yapmıştır; da Gama'nın yolculuklarının nihai etkisi ise, Hindistan ve Endonezya'daki uygarlıkların farklı uygarlıklara dönüşümü olmuştur. Kolomb ve da Gama'nın birbirlerine göre önemlerini değerlendirirken, Kuzey ve Güney Amerika'nın her birinin Hindistan daha büyük yüzölçümüne sahip olmalarına karşın, Hindistan nüfusunun batı yarımküredeki bütün ülkelerin toplam nüfusundan daha fazla olduğu da hatırlanmalıdır!

Her şeye rağmen, Kolomb'un Vasco da Gama'dan daha etkili olduğu açıkmiş gibi görünmektedir. Öncelikle, Afrika'dan Hindistan'a yapılan yolculuğa da Gama'nın önerisiyle çıkılmamıştır. Bu yolculuğa Portekiz kralı, keşif heyetinin başına da Gama'yı geçirmesinden çok uzun süre önce karar vermiştir. Kolomb'un seferi ise kendisi tarafından başlatılmıştı ve kraliçe İzabella'nın sefere finansal destek vermesi Kolomb'un ikna gücünün sonucuydu. Kolomb olmasaydı Yeni Dünya'nın (eninde sonunda keşfedilecek olmakla birlikte) çok daha sonra ve bir başka Avrupa ülkesi tarafından keşfedilmesi olasıydı, öte yandan, Vasco da Gama olmasaydı, Portekiz kralı keşif heyetine başkanlık edecek bir başkasını seçiverecekti. Seçilen beceriksiz çıkıp başarı kazanamamıştı bile, Portekizliler, başarıya bu kadar yaklaşmışken Hindistan'a doğrudan bir yol bulma çabalarından muhakkak ki vazgeçmeyeceklerdi. Üstüne üstlük, Afrika'nın batı kıyısındaki Portekiz üsleri de göz önüne alındığında, başka bir Avrupa ülkesinin Hindistan'a Portekizlilerden önce ulaşması düşük bir olasılıktı.

İkinci olarak; Hindistan ve Uzakdoğu üzerindeki Avrupa etkisi, batı yarımkürede olduğu kadar ezici değildi. Hint uygarlığı Batı ile temas ettikten sonra zaman içinde büyük bir gelişme göstermişti. Ancak, Yeni Dünyadaki uygarlıklar, Kolomb'un yolculuğunu izleyen birkaç on yıl içinde hemen hemen harap olmuştu. Ayrıca Hindistan'da; batı yarımkürede Amerika Birleşik Devletlerinin ortaya çıkmasına benzer bir olay da yoktur.

Tıpkı batı yarımkürede olup biten her şeyin bütün hatası ya da sevabı Kolomb'a yüklenemeyeceği gibi, da Gama'ya da Avrupa'nın Doğu ile doğrudan temas kurmasının bütün sonuçlarının payesi verilemez. Vasco da Gama aşağıdaki kişilerin oluşturduğu zincirin sadece bir halkasını oluşturmaktadır: Gemici Henry; Afrika'nın batı sahilinde araştırma yapan bütün Portekizli kaptanlar, Bartolomeu Dias, da Gama, hemen ardından gelen Francisco Almeida ve Alfonso de Albuquerque gibi kişiler ve daha birçok insan. Vasco da Gama'nın bu zincirin en önemli halkası olduğunu zannediyorum, ancak batı yarımkürenin Avrupalılaştırılmasında rolü olan benzer zincir içinde Kolomb'un öne çıktığı kadar da öne çıkmıyor. Kolomb'a göre bu kadar alt sıralarda yer almasının belli başlı nedeni de budur.

Kaynak: Michael H. Hart, Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.400-403.